

Toni Malminen – Sakari Wuolijoki (toim.)

Oikeus,
kirjastot ja
kulttuuri

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

www.lakimiesyhdistys.fi

© Suomalainen Lakimiesyhdistys, kirjoittajat sekä kuvaajat ja kuvaoikeuksien haltijat

Kannen taideteos Outi Leinonen: *Opus*, keramiikkaa, 1998

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen omistuksessa, julkaistu taiteilijan luvalla

Kuva: Jani Laukkanen

Kannen suunnittelu: Elina Malmi

Taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISSN-L 0356-7222

ISSN 0356-7222

IBSN 978-951-855-379-6

Oy Nord Print Ab, Helsinki 2019

Heikki Halila

Lakimiesten kotikirjastojen matka

1. Preludi – Max Jakobsonin kotikirjasto

Kesällä 2018 ilmestyi Suomessa kiintoisa teos, jolle ei ole taida olla edeltäjää. Linda Jakobson oli lahjoittanut isänsä Max Jakobsonin kotikirjaston historiaa ja politiikkaa koskevan osan Kansalliskirjastolle, jossa teoksia säilytetään kokoelmana. Se käsittää noin 90 hyllymetriä. Professori Seppo Hentilä on laatinut kokoelmaan tutustuttuaan 160-sivuisen runsaasti kuvitetun teoksen ”Max Jakobsonin kirjasto – kokoajansa näköinen” (Kansalliskirjaston julkaisuja n:o 83). Teos kertoo Jakobsonista lukijana ja kirjoittajana. Siinä luodataan samalla Jakobsonin kontakteja ja vaikutuksia kirjoittajana. Merkittävien kansalaisten lahjoittamia kirjakokoelmia on toki olemassa muitakin, mutta tietävästi niiden perusteella ei ole laadittu sellaista analyysiä, jollaisen Seppo Hentilä on tehnyt.

Valistuneen henkilön lukeneisuus kertoo asianomaisesta paljon, niin kuin sekin, keiden kanssa tämä on ollut elämänsä aikana tekemisissä. Kirjoittavista henkilöistä kotikirjasto kertoo yleensä vielä enemmän, onpa kysymys minkä tahansa kirjoittamisen lajin taitajasta.

Max Jakobsonin teksteistä ja tekstien takaa Seppo Hentilä on kyennyt arvioimaan kotikirjaston vaikutuksia. Osa teoksista on Jakobsonin henkilökohtaisesti tuntemilta vaikutusvaltaisilta henkilöiltä saamia ja tekijän omistuskirjoituksin varustettuja. Se ei analyysistä ilmene, miten paljon Jakobson on käyttänyt tieteellisistä kirjastoista saatavia teoksia. Jakobsonhan ei ollut akateeminen tutkija, jolle kirjasto- ja arkistotyö olisi ollut tuttua.

Oikeustieteen tutkijan kotikirjasto ei kerro yleensä yhtä paljon käyttäjästä kuin Max Jakobsonin kaltaisen tietokirjailijan, jos tätä hiukan epämääräistä ilmaisua tässä sallitaan käytettävän. Tutkija käyttää kirjastoja niin kotimaassa kuin ulkomailla työskennellessään, lainailee kirjoja kollegoiltaan ja hankkii vain osan tarvitsemastaan aineistosta itselleen. Yhtä ja toista tutkijan oma kirjahylly kuitenkin kertoo, ei vain siitä, mitä siinä on, vaan merkintöjen myötä siitäkin, miten kirjoja on käytetty. Aulis Aarnion työhuoneessa vierailleet ovat voineet kertoa siitä, mitä kirjoja Aarnio on eniten lukenut, alleviivannut ja käyttänyt. Tutkijan persoonallisuudesta kertoo kotikirjasto kokonaisuudessaan vielä enemmän niille, jotka pääsevät sitä katsomaan.

2. Kokoelmina säilyneitä lakimiesten kotikirjastoja

Oikeustieteen tutkijoiden kotikirjastoja ei ole säilynyt kokoelmina sillä tavoin kuin Max Jakobsonin politiikkaa ja historiaa koskeva kirjasto. Kulttuurihistoriallisesti saataisiin tallennetuksi arvokkaita kokoelmia myös tutkijoiden käyttöön, jos Suomessa olisi varoja tällaiseen tarkoitukseen myös tieteellisten kotikirjastojen loppusijoituspaikkana. Suomen Kulttuurirahasto voisi hankkia omistukseensa viimeksi Työtuomioistuimena toimineen Marmoripalatsin tällaiseen kokoelmatarkoitukseen, kun yliopistoilla ei ole mahdollisuuksia ylläpitää tiloja kokoelmatarkoitukseen ja tutkijoiden käytettäväksi. Lainopillinen toisin kuin historiatieteellinen kokoelma tosin vanhenee nopeasti. Siksi kokoelmien funktio saattaisi olla enemmänkin museaalinen, merkittävää sekin.

Museaalisessa tarkoituksessa on Suomessa säilytetty kotikirjastoja, joista on syytä mainita kaksi. KHO:ssa on talon ensimmäisen presidentin K. J. Ståhlbergin perinnehuone, jossa on myös kirjoja. Huone on verrattain pieni, ja siinä voi olla vain pieni osa Ståhlbergin Kuloosaaren kodin lainopillisesta kirjallisuudesta. Joka tapauksessa tämän huoneen rakentelu on ollut kulttuuriteko. KHO on perinnehuoneelle oikea paikka, vaikka Ståhlberg oli lakimiesurallaan pisimpään professorina ja lainvalmistelijana ja vain hyvin lyhyen ajan KHO:n presidenttinä.

Vertailun vuoksi voidaan mainita, ettei J. K. Paasikivelle omistettua museota ole Suomessa, eikä tietenkään muuallakaan. Paasikivellä oli Töölössä Espoonkadulla (nykyisellä Paasikivenkadulla) sijainneessa talossaan niin paljon kirjoja, ettei hän aina tahtonut löytää sieltä kulloinkin tarvitsemaansa teosta, vaikka tiesi sen kotonaan olevan, vaan turvautui Helsingin yliopiston kirjaston apuun. Olisi ollut kiinnostavaa, jos Paasikiven kirjasto lainoppi mukaan luettuna olisi säilynyt kokoelmana samalla tavoin kuin esimerkiksi Mannerheimin kirjasto Mannerheim-museossa. Paasikivihän oli marsalkkaa paljon kovempi lukumies ja muistelmakirjailija, joskaan ei samanlainen tyyliniekka, eikä hän tarvinnut teoksiinsa haamukirjoittajaa.

Eräistä Paasikiven kirjoista, kuten Raamatusta, on kuitenkin tehty tutkielmia sen mukaan, mistä reunamerkinät ja alleviivaukset kertovat. Paasikivi merkitsi marginaaliin tärkeinä pitämiinsä kohtiin NB (nota bene). Tiedossani ei ole, missä määrin hän oli tehnyt tällaisia merkintöjä lainopillisiin kirjoihinsa.

Vuonna 2003 avattiin Helsingin Katajanokalla Päivikki ja Sakari Sohlbergin säätiön omistuksessa oleva kotimuseo. Se käsittää oikeusneuvos Sakari Sohlbergin ja esittelijäneuvos Päivikki Tulenheimo-Sohlbergin eli juristipariskunnan kodin, jonka on säätiön kotisivuilla kerrottu olevan esimerkki 1900-luvun porvariskodista. Lausuma on pelkistetyn asiallinen, sillä kysymys oli toki hyvin suuresta ja vauraasta kodista.

Kotimuseo, johon yleisöllä on pääsy erikseen ilmoitettuna aikoina, kertoo myös siitä, millaista lainopillista kirjallisuutta tällaisella juristieliittiin kuuluneella pariskunnalla oli,

paitsi itse hankittuna, myös perittyinä. Päivikki Tulenheimo-Sohlberg oli rikosoikeuden professori Antti Tulenheimon tytär. Lähemmässä tarkastelussa myös näkyy, miten pitkään uutta lainopillista kirjallisuutta oli kotiin hankittu tai saatu. Olin kutsuttuna vieraana avajaisilaisuudessa luultavimmin siksi, että toimin tuolloin samassa tehtävässä kuin Sakari Sohlberg aikanaan eli Lakimiesliiton puheenjohtajana. En tohtinut käydä katsomaan kirjoja lähemmin voidakseni yrittää päätellä, miten ahkerassa käytössä ne olivat olleet.

3. Jouko Halilan kotikirjasto

Isäni Jouko Halila aloitti lainopin opinnot Helsingin yliopistossa vuonna 1936 ja suoritti ylemmän oikeustutkinnon maaliskuussa 1941. Tuohon väliin mahtui talvisota ja haavoittumisesta toipuminen. Isäni hankki opiskeluaikanaan muiden tavoin itselleen saatavissa olevia yliopistollisia kurssikirjoja. Erikoisuuksiin kuului nuorena kuolleen lakimiestutkinnon suorittaneen everstiluutnantti Elja Rihtniemen, puoluejohtaja Juha Rihtniemen isän, kuolinpesästä antikvariaattiin tulleita kurssikirjoja.

Isäni kuului siihen sukupolveen, jossa selvä enemmistö kirjoitti väitöskirjansa ja muunkin tuotantonsa kotonaan. Sitä varten oli kotona työhuone kirjahyllyineen. Kotona näkyi hyvin vähän kirjastosta lainattuja teoksia. Niitä hän tutkaili yliopistolla tai (eduskunnan) kirjastossa. Lainopillinen kirjasto karttui vähin erin niin, että kirjoja sijoitettiin muuallekin kuin työhuoneeseen kodin laajennuttua. Kirjastoon kuuluivat muun muassa Lakimiehen sidotut vuosikerrat vuodesta 1936 ja Defensor Legikset vuodesta 1964, uusimmat suomenkieliset lakikirjat, korkeimman oikeuden vuosikirjat, bibliografiat, juhla- ja juristimatrikkelit – kaikki omilla paikoillaan. Kirjoja tuli 1960-luvulla myös sen kautta, että isäni oli Lakimies-lehdessä aluksi kirjallisuusosaston toimittaja ja sitten päätoimittaja.

Oman alansa kirjallisuutta isäni hankki systemaattisesti. Sitä sai osaksi ulkomailta ja kotimaasta antikvariaateistakin. Kirjahyllyssä oli jo varhain muun muassa Kallenbergia, Olivecronaa ja Ekelöfiä sekä saksankielistä peruskirjallisuutta. Kirjojen kerääjä isäni ei kuitenkaan muutoin ollut, vaikka kotikirjasto oli kokonaisuudessaan varsin laaja.

Tarvittavaa kirjallisuutta isäni hankki, ja sitä myös tuli tekijänkappaleina. Kuulin jo varhain kaskun humoristina pidetystä Ilmari Caseliuksesta, jolle kollega oli antanut uuden kirjansa. ”Takuulla en lue”, olivat Caseliuksen sanat kirjaa vastaanottaessaan. Erityisesti professoreille tuli tekijänkappaleina kirjoja, joita he eivät lukeneet, mutta harva sanoi tämän ääneen kirjan saadessaan. Isäni ikäpolven juristiprofessoreilla oli lainopillista kirjallisuutta laidasta laitaan senkin vuoksi, että kotimaista kirjallisuutta ilmestyi aika vähän.

1960-luvulla oli vielä tavallista, että väittelijät toivat väitöskirjansa professoreille kotiin. Muistan avanneeni kansakouluikäisenä oven ainakin Juhani Kyläkalliolle. Olin ensimmäisen vuoden oikeustieteen ylioppilaana kotona, kun postista tuli Lars Erik Taxellin teos ”Av-

Heikki Halila ja Jouko Halila edellisen kotona vuonna 2000 Lakimiesuutisten haastattelussa.
Kuva: Risto Laine.

tal och rättsskydd” (1972). Isäni sanoi tuoreeltaan, että tässä on merkittävä teos, laittoi työpöydälleen ja aloitti tutustumisen. Myöhemmin minulle päätynyt teos sai isäni kirjahyllyssä hyvän paikan.

Isäni kotikirjastossa saatoinkin havaita myös tutkijoiden välistä yhteistyötä ja vuorovaikutusta. Isälleni oli tullut vanhemmilta kollegoilta, kuten Tauno Tirkkoselta kirjoja eteenpäin luovutettuina. Omassa hyllyssäni on tätä perua Tirkkoselle kuulunut kappale Pekka Kuusen teoksesta ”60-luvun sosiaalipolitiikka”. Vastaavasti eläkkeelle jäätyään isäni antoi nuoremmille prosessioikeuden tutkijoille teoksia, joiden uskoi tulevan näillä parempaan käyttöön.

Lakimieheksi valmistuttuani ja isäni jäätyä myöhemmin eläkkeelle olen ottanut ja saanut lapsuudenkodistani niitä minua kiinnostavia oikeudellisia teoksia, joita minulla ei ole muuten ollut ja joille on löytynyt sijoituspaikka. Pääosa isäni lainopillisesta (koti)kirjastosta on silti yhä paikallaan. Loppusijoituspaikka saattaa ainakin osaksi löytyä jäljempänä tarkasteltavan kirjatorin kautta.

4. Tutkijoiden omat kirjat Porthaniassa

Helsingin yliopiston ns. instituuttirakennus eli Porthania valmistui vuonna 1957. Siellä oli työhuoneita myös nuoremmille tutkijoille – ei toki omaa huonetta kaikille, mutta kuitenkin. Ensimmäiset assistentit olivat tulleet tiedekuntaan ennen talvisotaa. Erityisesti nuoret tutkijat alkoivat käyttää Porthaniaa tutkimustilanaan, ja tämä heijastui myös siihen, millaisia olivat tutkijoiden kotikirjastot. Työhuoneet eivät olleet varsinkaan nuoremmille tutkijoille enää vain vastaanottohuoneita, mitä käsitettä ennen käytettiin. Tutkijat eivät enää istuneet paljoakaan kirjastossa, vaan lähinnä lainasivat sieltä kirjoja. Lähdemateriaalia tarjosivat myös vähäiset laitoskirjastot.

Yhä useammalla tutkijalla kirjat olivat siellä, missä tutkimusta tehdään, eli yliopiston työhuoneessa. Monella tutkijalla ei ilmeisesti ollut kotonaan lainopillista kirjallisuutta juuri lainkaan, eikä kotona liioin työhuonetta. Tutkijoiden sosio-ekonomisen aseman muuttamisen vuoksi tämä oli ymmärrettävää: tutkijanuralle lähteneillä ei välttämättä ollut, eikä heille edes tullut sellaista kotia, jossa olisi ollut erillinen työhuone. Kahden työtilan käyttäminen ei ollut tarkoituksenmukaista, joskaan se ei ole poikkeuksetonta. Kirjojahan voi siirtää yliopiston ja kodin väliä sen mukaan, missä niitä kulloinkin tarvittiin.

Erityisesti oman oppiaineen piirissä saatetaan tietää aika hyvin, ketkä kollegoista hankkivat itselleen hyvin varustetun kirjaston omalta alaltaan työpaikalleen tai kotiinsa. Usean tutkijan taival on se, että väitöskirja ja sen jälkeisetkin tutkimukset tehdään yliopiston tiloissa ja professoriksi pääsyn jälkeen kirjoitustyön painopiste siirtyy enenevässä määrin tai kokonaan kotiin.

Hyllytilojen määrä asetti tutkijoiden ”kirjastoille” luonnollisen rajoituksen. Työhuoneet olivat usein pieniä ja jaettuja, eikä niihin mahtunut kovin paljon tutkimusmateriaalia. Omien kirjojen joukossa saattoi olla paljonkin kirjastosta lainattuja teoksia, joiden lainaus-

aika oli usein faktisesti yliaikainen. Kirjoja palauteltiin, kun tutkimus oli valmistunut. Näin oli erityisesti sellaisen kirjan osalta, joka oli hankittu yksittäisen tutkijan ehdotuksesta asianomaisen käyttöön. Nytemmin käytänteet ovat tässäkin asiassa kiristyneet.

Tiedekunnassa pitkään vaikuttaneiden tutkijoiden kirjahyllyihin alkoi niin Porthaniassa kuin muuallakin tutkijoiden työtiloissa kertyä erityisesti tutkijoiden omilta aloilta merkittävä määrä oikeuskirjallisuutta ja muuta oikeudellista lähdemateriaalia. Tutkimustyö oli samalla tullut aikaisempaa yhteisöllisemmäksi, kun toimittiin samoissa tiloissa. Tutkijat tiesivät kohtuullisen hyvin, mitä saman alan kollegojen kirjahyllyissä on. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksessa tutkijoilla oli vuonna 2006 tapahtuneeseen Porthaniaan muuttoon asti avaimena yleisavain, mikä mahdollisti varsinkin iltaisin tarpeellisen kirjan katsomisen tai lainaamisen kollegalta. Tähän sisältyi kyllä myös palauttamisen laiminlyöminen vaara.

5. Tutkijoiden vuorovaikutusta

Kollegan huoneeseen on yliopistolla helppo tulla ja lainata tältä tarvitsemaansa kirjaa tai kysyä, voisiko tietyistä teoksesta olla itselle hyötyä. Vanhempi kollega saattaa näyttää hyllystään teosta, josta arveli olevan nuoremmalle hyötyä. Nykyisin on myös tavallista, että tutkija tarvitessaan lyhytaikaisesti jotain kirjaa lähettää sähköpostiviestin joko kaikille tiedekunnan opettajille tai tietyin oppiaineryhmän tutkijoille ja pyytää kirjan lainaksi sellaiselta, jolla se kenties on.

Tutkijoiden vuorovaikutuksesta voidaan tuoda esimerkkinä esiin se, mitä kuultiin Mikko Tulokkaan väitöstilaisuudessa syksyllä 1978. Vastaväittäjä Esko Hopun tiedusteltua, oliko tiettyä kirjaa ollut paikallaan käyttää lähdeoteksena, Tulokas vastasi, että kyseinen kirja on Juhani Wirilanderin työhuoneessa, jossa hän on sitä katsellut, mutta hyötyä siitä ei näyttänyt olevan. Tiedossani ei ole, oliko kyseinen kirja Wirilanderin oma vai kirjastosta lainattu.

Tutkijoiden vuorovaikutus on ilmennyt myös kirjojen antamisessa eteenpäin niille, joille niistä on hyötyä. Mainitsen tästä kaksi esimerkkiä. Olin menossa jatko-opiskelijana kesällä 1976 siviilioikeuden erityisen osan laudaturtenttiin esineoikeuden linjalla, ja tutkintovaatimuksissa oli W. E. von Eybenin ”Formuerettigheder”. Simo Zitting antoi hyvän tahtoisesti minulle hyllystään omakseni teoksen vanhan painoksen, jonka siis saatoin tenttiin lukea.

Syksyllä 1979 ryhdyin etsimään väitöskirjan aihetta yhdistysoikeudesta ja olin saanut eräältä järjestöltä toimeksiannon laatia yhdessä Pirkko-Liisa Aron kanssa lausunnon jostain yhdistysoikeudellisesta kysymyksestä. Tiesin teoksen V. Merikoski – Pentti Kurkela, ”Yhdistyslainsäädäntö selityksineen” (1955) olevan Pirkko-Liisa Aron kirjahyllyssä, ja pyy-

sin sitä lainaksi kirjoitustehtävää varten. Pirkko-Liisa kirjan minulle antoi ja pyysi minua pitämään sen itselläni, kun kirjasta olisi minulle enemmän käyttöä kuin hänelle. Näin olikin. Tämä mieleen pysyvästi jäänyt kaunis ele oli samalla rohkaisu väitöskirjatyötä varten.

6. Ilmaiskappaleita tutkijoiden ja muidenkin hyllyihin

Tutkijoiden kirjahankintaa auttoivat Helsingin tiedekunnassa se, että Lakimiehen ja JFT:n kirjallisuusosaston toimittajat olivat vuosikymmeniä Helsingin tiedekunnasta. Lehdissä oleva maininta ”toimitukselle saapunutta kirjallisuutta” tarkoitti ja tarkoittaa yhä konkreettisesti sitä, että teokset lähetetään toimittajan ilmoittamaan osoitteeseen, yleensä hänen työpaikalleen. Olin vuosina 1985–1994 Lakimiehen kirjallisuusosaston toimittaja. Kirjoja tuli silloin paitsi suomalaisilta myös skandinaavisilta kustantajilta. Nytemmin arvostelukappaleita näyttää tulevan vain kotimaasta. Laskin, että viimeisenä toimittajavuoteni toimittajalle tuli 170 teosta. Arvosteluja ilmestyi tuona vuonna 46 – tuntuvasti enemmän kuin nykyisin.

Arvostelun laatinut henkilö sai toimitukselle saapuneen kirjan tietenkin itselleen. Osa pyydetyistä arvosteluista ei ilmestynyt hoputtelunkaan jälkeen, mutta arvostelukappaleen saanut sai toisinaan pitää kirjan silloinkin, kun joku muu oli lupautunut arvostelun tekemään. Kirjallisuusosaston toimittaja sai pitää itsellään ne teokset, jotka eivät olleet menneet arvostelukappaleina eteenpäin. Tämä oli sikäläkin luontevaa, ettei Suomalaisella Lakimiesyhdistyksellä eikä Juridiska Föreningenillä ollut tiloja arvostelematta jääneiden kirjojen säilyttämiseen.

Tapana oli, että toimittaja jakoi eteenpäin kollegoille sellaisia kirjoja, joita ei itse tarvinnut. Moni tuli katselemaan hyllystäni, millaisia kirjoja oli ilmestynyt, ja saattoi saada havittelemansa kirjan itselleen lupauksin harkita, voisiko siitä laatia arvostelun. Yleensä aloite arvostelua varten tuli kuitenkin toimittajalta. Vaikka pidin saamiani kirjoja myös itselläni, usjakoinkin meni lähes tuhat kirjaa. Tässäkin oli hyvänä käytäntönä vastavuoroisuus. Annoin Matti V. Revolle arvostelematta jääneitä ympäristöoikeuden kirjoja, ja vastapalveluna hän kerran antoi minulle antikvariaatista hankkimansa J. K. Paasikiven väitöskirjan, josta hän tiesi minun olevan kiinnostunut. Kirja on tietenkin yhä hyllyssäni.

Oma tapansa saada kirjoja on ollut väitöskirjojen ilmaisjako. Väittelyprosessiin on kuulunut väitöskirjan julkisuuteen saattaminen ennen väitöstilaisuutta. Väitöskirjan on tullut olla julkisesti nähtävänä eli riiputettavana yliopiston päärakennuksessa säännönmukaisesti kymmenen päivää ennen väittelyä. Samaan aikaan kirjan on tullut olla jaossa siitä kiinnostuneille. Helsingin yliopiston käytäntönä oli vuosikymmeniä se, että yliopiston päärakennuksen alakerrassa aloitettiin ilmaisjakelu klo 12 kymmenen päivää ennen väitöstä.

Jaossa oli vähintään 50 kappaletta uutta väitöskirjaa. Sen saivat yliopiston henkilökuntaan kuuluneet tutkijat sekä siinä tiedekunnassa tutkinnon suorittaneet, jossa väittely tuli tapahtumaan.

Väitöskirjojen ilmaisjakelu keräsi yliopistolaisia ja muita kyseisestä väitöskirjasta kiinnostuneita jonoon hyvissä ajoin ennen jaon alkamista. Kun tiedossa oli, kuinka monta kirjaa on jaossa, saattoi paikalle saapunut laskea, voiko kirjan vielä saada, eli kannattiko asettua jonon hännille. Jonon muodostuminen ja jonossa olleiden keskustelut edustivat omaa yliopistollista yhteisöllisyyttään. Valitettavasti tämä ilmaisjako on lopetettu. Yliopistolla on jaossa vain muutamia kappaleita väitöskirjoja lähinnä asianomaisen oppiaineen edustajille.

Aikanaan väitöskirja tuli jakaa niille, jotka osallistuivat sen arvosteluun tiedekunnassa. Näitä olivat vanhan hallintomallin aikana tiedekunnan professorit ja 1990-luvulta alkaen ne tiedekuntaneuvoston jäsenet, jotka olivat suorittaneet tohtorin tutkinnon. Nytemmin tämäkin jakelu on lopetettu. Tiedekuntaneuvoston jäsenet saavat linkin teoksen sähköiseen versioon, mikäli sellainen on olemassa.

7. Kirjojen loppusijoituspaikka

Eläkkeelle jääneille professoreille ei ollut kirjojen kanssa ainakaan ennen Porthanian valmistumista eikä vähään aikaan sen jälkeenkään mitään ongelmia. Omat kirjat olivat valmiiksi kotona. Tilanne muuttui, kun asianomaisen juridiset kirjat olivat ainakin pääosin yliopistolla. Moni siirsi kirjoja kotiinsa ainakin niin paljon kuin niitä kotiin mahtui, ja osa kirjoista saattoi jäädä niin sanotusti oppiaineen varastoon tai laitoskirjastoon. Nytemmin tällaisia säilytystiloja ei oikeastaan ole.

Muutamat professorit ovat jättäneet kirjansa ainakin pääosin muille jaettavaksi. Tällainen on ollut muun muassa Erkki Havansi, joka vuona 2009 eläkkeelle jäädessään kertoi jättävänsä vuolaana ja tuloksellisena vuosikymmeniä jatkuneen tutkimustoimintansa. Nuoremmat tutkijat käyttivät tietenkin tarjoutunutta mahdollisuutta hyväkseen. Hyvä oli pantu kiertämään, niin kuin sanonta kuuluu. Varsin tavallista on myös se, että tutkija työtilaansa järjestäessään laittaa yleiseen jakoon teoksia, joilla ei enää katso olevan itselleen käyttöä.

Antikvariaateista on saanut Helsingissä myös lainopillista kirjallisuutta. Suurissa kaupungeissa ulkomailla, kuten Tukholmassa ja Lontoossa, on tietenkin enemmän hyvin varustettuja antikvariaatteja, joista saa kuranttia lainopillista kirjallisuutta. Suomessa vanhan lainopillisen kirjallisuuden markkinat ovat nykyisin hyvin ohuet. Kysyntä ja tarjonta eivät kohtaa. Tähän on useita syitä, kuten kirjojen käyttöiän lyhentyminen. Antikvariaattitoimiala on sitä paitsi muutenkin ajautunut vaikeuksiin. Varsinkaan vanhempia teoksia ei yleensä kannata antikvariaattiin tarjota. Tietyillä yksittäisillä teoksilla on kuitenkin ollut ja on yhä markkina-arvoa.

Useat lakimiehet ovat tiedustelleet yliopistolaisilta mahdollisuutta löytää kirjoilleen lahjoittamalla loppusijoituspaikkaa. Tähän on liittynyt useita ongelmia. Ensiksikin kirjoista halutaan usein luopua niin pitkän ajan kuluttua asianomaisen työuran päättymisestä, että monen kirjan käyttökelpoisuus on merkittävästi vähentynyt. Toiseksi kirjoille on vaikea löytää vastaanottajaa. Kirjastojen hyllyt tahtovat olla täynnä. Uusille tai uudehkoille kirjoille löytyisi parhaiten käyttöä aloittavissa yksiköissä, ovatpa ne yksityisellä tai julkisella sektorilla. Tähtäkään osin kysyntä ja tarjonta eivät tahdo löytää toisiaan.

Vuonna 1919 syntynyt ministeri Esko Rekola kääntyi puoleeni joskus viime vuosikymmenellä ja tiedusteli, mihin hän voisi lahjoittaa lainopilliset kirjansa. Joukossa oli luultavasti myös hänen isänsä professori Aarne Rekolan kirjoja. Entisenä Hämäläis-Osakunnan kuraattorina Rekolaa kiinnosti ajatus voida lahjoittaa kirjat osakunnalle. Arvelin, ettei osakunnalla ollut tilaa kirjojen vastaanottamiselle, eikä oikein muutakaan ratkaisua löydetty. Totesin, että tiedekuntakirjasto voisi varmaan ottaa joitakin teoksia vastaan. Lopulta en tullut tietämään, mihin kirjoja oli mahdollisesti siirretty. En tullut tätä kysyneeksi, kun Lauri Tarastin kanssa kävimme vuonna 2011 Rekolan kotona, jolloin viimeisen kerran hänet tapasin.

8. Matti Ylöstalon kirjojen kirjatori

Vuonna 2015 otti varatuomari Heikki Ylöstalo, professori Matti Ylöstalon poika, yhteyttä oikeusneuvos Gustaf Mölleriin ja allekirjoittaneeseen ja tiedusteli, mihin hänen isänsä jäljellä olevia kirjoja voitaisiin sijoittaa. Ylöstalojen osoitteessa Ritarikatu 9 sijainnut asunto oli menossa myyntiin, ja huoneisto tuli tyhjentää. Matti Ylöstalo oli kuollut vuonna 2002, eli uusimmat kirjat olivat tuolta vuodelta.

Matti Ylöstalolla oli yliopistolta eläkkeelle jäätyään varsin kunnioitettava määrä lainopillista kirjallisuutta pääosin kotonaan. Hän lahjoitteli niitä vähin erin nuoremmilleen ja joskus pohti ikä kautensa kollegojen kanssa, mihin kirjoja voisi yrittää siirtää. Lapin yliopistoonkin hän kirjojaan kiitettävällä tavalla lahjoitti, kun sinne kirjasto perustettiin, vaikkei hän uuden tiedekunnan perustamista järkevänä pitänytkään.

Päädyimme järjestämään Matti Ylöstalon kirjoista kirjatorin, jollaisia oli Porthaniassa ollut jonkin verran. Kirjatorissa pois luovutettavia kirjoja sijoitetaan avoimeen tilaan esimerkiksi käytävällä olevalle pöydälle, josta kuka tahansa voi noukkia kirjoja itselleen. Kirjatoreja on nykyisin aika usein, kuten silloin, kun tutkija siirtyy pois yliopistolta tai kun hän haluaa saada hyllynsä tilaa uusille teoksille. Tämä edustaa erinomaisella tavalla kiertoaloutta, jos tuon sanan käyttö tässä hieman epäortodoksisessa yhteydessä sallitaan.

Matti Ylöstalolla oli kotonaan työhuone, jossa lainopilliset kirjat olivat. Työhuone oli tuttu niille sadoille juristeille, jotka olivat olleet hänen kotonaan siviilioikeuden yleisen osan

suullisessa tentissä. Tentittävillä ei vain ollut mahdollisuutta kirjoja paljoakaan katsella.

Kun huone oli korkea, oli hyllyjäkin päällekkäin tavanomaisten kahdeksan asemesta kymmenen. Kirjat siirrettiin Ritarikadulta Porthaniaan muuttoautolla ja sijoitettiin kesän alkupuoliskon ajaksi Porthanian VI kerroksen oikeudenkäyntisaliin. Ilmoitin erälle Matti Ylöstaloon työtovereille ja ystäville mahdollisuudesta käydä kirjatorilla ennen sen avaamista, ja muutamat kävivätkin kirjoja katsomassa ja ottamassa jotain muistoesineeksi. Kun tori oli avattu, innokkain tutkija otti mukaansa nokkakärryt saadakseen siirretyksi haluamiaan kirjoja työhuoneeseensa. Kaikki kirjat eivät tietenkään löytäneet noukkijansa. Loput jouduttiin siirtämään tuhottavaksi, mutta paras osa oli mennyt eteenpäin.

Mitä Matti Ylöstaloon kotikirjasto sitten sisälsi? Kirjoja oli jäljellä paljon, ja hyvin monissa oli tekijän omistuskirjoitus. Huomio kiinnittyi siihen, että omistuskirjoitukset olivat tavallisesti hyvin muodollisia, vaikka kirjoittaja olisi tuntenut Ylöstaloon hyvin. Tuttavallisimpia olivat oman ikäpolven professorien ja asianajajien antamien kirjojen omistuskirjoitukset. Kirjojen välissä oli myös kirje- ja muita lappuja kuten pääjohtaja Matti Virkkusen kii-toskortti Ylöstalolle hänen lähettämästään Tekijänoikeus-teoksen toisesta painoksesta. Kirjoittaja oli etukannen mukaan T. M. Kivimäki, mutta kirjoitustyöstä oli vastannut pääosin Ylöstalo.

9. Erik ja Martti Castrénin kirjojen kirjatori

Helsingin yliopiston kauppaoikeuden professori Martti Castrén (1940–2017) testamenttasi lainopilliset teoksensa Helsingin yliopiston oikeustieteelliselle tiedekunnalle. Kyseessä oli merkittävä lahjoitus, koska se käsitti sekä Martti Castrénin että hänen isänsä kansainvälisen oikeuden professori Erik Castrénin kirjoja. Erik Castrénin kirjoissa oli huolellisesti liimatut *ex libris* -merkit.

Kirjojen pääosa eli kirjaston niin sanottu kuranteri osa siirrettiin keväällä 2018 oikeustieteellisessä tiedekunnassa kahteen väliaikaisesti tyhjänä olevaan työhuoneeseen. Tiedekunnalla ei ole tiloja lahjoitettujen kirjojen säilyttämiseen kokoelmana. Siksi tässäkin pyrittiin siihen, että kirjat menevät niille tutkijoille, joille niistä on hyötyä. Tiedossa oli, etteivät kaikki kirjat saa tällä tavoin loppusijoituspaikkaa, mutta selvä pääosa kirjoista sai uuden kodin, mitä ilmaisua Martti Castrénin poika Mikael Castrén käytti isänsä toiveesta. Jotain teoksia siirrettiin päältä pois Porthanian IV kerroksen yksityisoikeuden (pienois)kirjastoon.

Castrénien kirjojen kirjatori avattiin niin, että aluksi siitä informoitiin vain oikeustieteellisen tiedekunnan tutkijoita. Näillä oli siten mahdollisuus hakea parhaita päältä. Myöhemmin kirjatorista informoitiin tiedekunnan jatko-opiskelijoita ja muita oikeustieteellisiä tiedekuntia sekä lopuksi pääkaupunkiseudun asianajajia. Kirjat olivat sijoituspaikassaan

noin kahden kuukauden ajan. Ovet eivät olleet lukossa, ja tuona aikana saattoi kuka tahansa Porthaniassa kulkeva noukkia kirjoja itselleen, jos oli saanut tiedon kirjatorista. Porthaniaan on yhä vapaa sisäänpääsy. Alakerran vahtimestarit seuraavat kuitenkin, keitä talossa liikkuu. Yhä useammassa ulkomaisessa yliopistossa sisäänpääsy edellyttää kulkulupaa.

Erik Castrénin kirjat olivat peräisin hänen Kaivopuiston kodistaan. Vaikuttava kirjasto on jäänyt monen siellä vierailleen mieleen. Tiedossani ei ole, miten suuri osa Erik Castrénin lainopillisista kirjoista oli siirtynyt hänen pojalleen Martille Munkkiniemeen. Erik Castrénin (1904–1984) kuolemasta on kulunut aikaa jo varsin paljon. Hänen kokoelmasaan ei siten ollut kovin uusia kirjoja, mutta paljon merkittäviä teoksia meni jakoon kuten ulkomaisia sarjajulkaisuja.

Kirjat voivat kertoa paljon haltijansa taustoista. Mikael Castrén kertoi, että kirjojen joukossa ei pitäisi olla erästä hänen isoisänsä teosta, joka on jo korjattu parempaan talteen, mutta jos se löytyy, se pitäisi jättää pois siirrettävien kirjojen joukosta. Kirja oli omistuskirjoituksin varustettu ”Mein Kampf”. Kirjoittajan signeeraaman kappaleen hinta oli vuonna 2017 Englannissa huutokaupassa 17 000 puntaa. Tätä teosta, joka kertoo Erik Castrénin merkittävästä toiminnasta Suomen ulkoasiainhallinnossa sotien vuosina, ei kuitenkaan löytynyt.

Martti Castrénin kolmikerroksisessa kodissa oli kirjoja yllin kyllin monissa paikoissa. Martti oli hankkinut ja saanut kirjoja loppuun asti. Yhä käyttökelpoisia ja kiinnostavia siiviili- ja kauppaoikeudellisia kirjoja oli paljon, ja niille löytyi kiittävästi ottajia.

10. Kirjojen hankkiminen ja säilyttäminen

Kirjahyllyä ei pidetä sisustajapiireissä enää käyttökelpoisena sisustuselementtinä. Sisustuslehdissä näkee harvoin kuvia kirjahyllyistä. Kirjoja kuitenkin yhä myydään ja ostetaan, eikä e-kirja näytä syrjäyttävän merkittävästi painettua kirjaa. Johonkin kirjat on kotona laitettava, jos niistä ei luovuta heti lukemiskerran jälkeen. Kirjoja voidaan toki sijoittaa kaappeihin, joissa ne eivät ole näkyvissä, mutta kaikille tämä ei sovi.

Lakimiesten kotikirjastot eivät ole nykyisin niin kattavia kuin aikaisemmin. Moni lakimies hankkii kotiinsa kovin vähän ammattikirjallisuutta, kun tarvittavat kirjat ovat saatavissa työpaikalla. Opiskelijat hankkivat niin ikään oppikirjoja aikaisempaa selvästi vähemmän osaksi siksi, että oppimateriaalia on jo melko paljon sähköisenä. Kirjoihin kuluu kohtalaisesti rahaa erityisesti, jos niistä hankkii systemaattisesti uudet painokset. Tilanne oli toinen silloin, kun tuomioistuinjuristin kannatti hankkia itselleen Honkasalot ja Tirkkoset, ellei ollut hankkinut niitä jo opiskeluaikana. Niistä ei ilmestynyt uusia painoksia joka vuosi.

Tutkijoiden piirissä on monenlaisia toimintatapoja tutkimusmateriaalin hankinnassa. Kirjoja voi hankkia itselleen tai käyttää kirjastojen teoksia, joita varten voi myös tehdä han-

kintaehdotuksia. Kun kirjoja kertyy, joutuu suorittamaan valintaa ja karsintaa. Sidotuttako yhä Lakimiehen ja Defensor Legiksen vuosikertoja, vaikka uusimmat vuosikerrat ovat internetissä, ja haluaako hyllyssään pitää klassikkoja tai kirjaharvinaisuuksia, vaikkei niille ole erityistä käyttöä?

Suomessa on sukuja, joissa on ollut lakimiehiä useassa polvessa ja joiden peruina saattaa löytyä esimerkiksi Lakimies-lehden sidottuja vuosikertoja koko julkaisuajalta eli vuodesta 1903. Pieteetti ja ylpeys suvun perinteestä saattavat velvoittaa jatkamaan omalta osaltaan tällaista sarjaa. Suvussa kulkevia kirjaharvinaisuuksia on tietenkin monella. Esimerkkinä mainittakoon se, että oikeusneuvos Gustaf Möllerillä on kaksi kappaletta K. J. Ståhlbergin vaitöskirjaa. Toinen niistä on omistettu hänen isälleen oikeuskansleri C. G. Möllerille, joka toimi lainvalmistelukunnassa Ståhlbergin kollegana, ja toinen hänen isoisälleen kihlakunnantuomari, laamanni Frans Möllerille.

Varsinaisia lainopillisen kirjallisuuden kerääjiä ei ole Suomessa erityisen paljon. Niitä toki on, jotka ovat hankkineet esimerkiksi kaikki lakimiesmatrikkelit, mutta esimerkiksi Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen A-sarja ei ole lakimiestenkään keskuudessa samanlainen keräilykohde kuin esimerkiksi Tammen Keltainen kirjasto kaunokirjallisuuden ystäville, kuten tasavallan presidentti Sauli Niinistöllä ja hänen puolisoillaan. Tämä on ymmärrettävää. Sellaisia lakimiehiä on, jotka haluavat lukea kaikki tiettyyn kaunokirjalliseen sarjaan kuuluvat teokset, mutta sellaista lakimiestä voi olla vaikea löytää, joka jaksaisi lukea kaikki A-sarjan teokset.

11. Kenelle kirjoja voisi luovuttaa?

Kun eläkkeelle jääminen koittaa, on monella lakimiehellä miettimisen paikka siinä, miten paljon kirjoja voi siirtää kotiinsa, jos kirjat ovat siihen asti olleet työpaikalla. Professorit voivat lykätä ratkaisuaan tekemällä emeritussopimuksen, jolloin voi vielä saada työpisteen yliopistolla. Jos kirjoja on paljon, ne kaikki eivät välttämättä mahdu siihen tilaan, joka on emeritukselle tarjolla. Ainakin yksi Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan emeritusprofessori on hankkinut erillisen asunnon kirjojaan varten.

Mikä on siis lakimiesten kotikirjastojen matkan pää? Kirjat voivat mennä perhepiirissä eteenpäin, jos suvussa on lakimiehiä, mutta into saada epäkuranttia lainopillista kirjallisuutta kotiinsa ei ole yleensä kovin suuri. Kirjoja voi yrittää lahjoittaa sekä juristien työpaikoille että yksityisille henkilöille, mutta lahjoituspäätöstä ei kannata lykätä, mikäli haluaa kirjojensa tulevan hyötykäyttöön. Kokonaiset sarjat kuten KKO:n ratkaisut kommentein, jota on julkaistu vuodesta 1998, löytävät varmasti tiensä eteenpäin, jos näkee vaivaa selvittääkseen, kenelle sarjan voi antaa. Kysynnän ja tarjonnan kohtaamattomuus on tässä kuitenkin todellinen ongelma.

Lainopillisia kirjoja on vaikea saada kaupatuksi antikvariaattiin. Voi olla tyytyväinen, jos saadaan aikaan nollasopimus: kaikki kirjat otetaan vastaan, mutta niistä ei makseta mitään. Kirjatori yliopistolla voi olla monessa tapauksessa varteenotettava ja yhä kehitettävä vaihtoehto, mutta kirjatorille asetettavien teosten on oltava tutkijapiireille kiinnostavia, jotta lahjoitus otetaan vastaan.

Pää on kuitenkin avattu. Viimeisin Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan kirjatori aukesi 9.11.2018. Tuolloin siirrettiin Porthaniaan kahdeksan hyllymetriä asianajaja Matti Norrin pääosin siviili- ja kauppaoikeutta käsittävää kirjallisuutta. Ei paljon, mutta sitäkin parempaa, sanoivat kirjoihin tutustuneet tuoreeltaan kiitollisin mielin.